

Det japanske kejserskifte som en overgangsrite

Esben Andreassen

I oktober 2018 gik der et chok gennem Japans shinto-verden. Den højeste præst ved den meget betydelige shintohelligdom, Yasukuni, havde ved et møde tilbage i juni talt stærkt kritisk om kejserfamilien. Kejser Akihito er "ude på at knuse Yasukuni", kronprins Naruhito kommer aldrig til helligdommen og kronprinsesse Masako "afskyr Jinja Shinto", dvs den organisation som de fleste shintohelligdomme tilhører. Da lydoptagelsen blev kendt, måtte den øverste præst angre og dybt undskyldte sine ophidsede ord, træde tilbage, og Yasukuni kaldte hans bemærkninger "yderst stødende." Man tør ikke tænke på, om det havde været nok at træde tilbage for 100 år siden, eller om en sådan majestætsfornærmelse (*lèse-majesté*) ville være endt med den øverste præsts selvmord?

Jinja Honcho, organisationen for shinto-helligdomme, har som organisation naturligvis taget skarpt afstand fra den øverste Yasukuni-præst, men her spiller to begreber i japansk adfærdspsykologi ind: *honne* og *tatemae*.¹ *Honne* er den personlige, ærlige holdning, og *tatemae* er den holdning man i kald og stand skal lægge for dagen udadtil. Den sontring anvendte præsten ikke. Han burde ikke blande sin personlige holdning ind i sit offentlige arbejde. Men man kan spørge sig selv, hvorfor mødet blev lydoptaget og optagelsen derpå lækket? En teori er, at yngre præster ønskede at skaffe sig af med en stærkt nationalistisk præst, fordi Yasukunis grundlag i den uddøende kreds af krigsveteraner smuldrer, og helligdommen må søge et andet image.

Spørger man til, om kejserhuset egentlig slutter op om shinto som i gamle dage, kan man ane samme sontring. Man kan ikke kritisere kejserfamiliens medlemmers personlige holdning (*honne*), den må de holde for sig selv, men kejseren og dermed kejserhuset er symboler for det japanske folk, og derfor opretholder de *tatemae* ved som repræsentanter for symbolet at deltage i de ceremonier og ritualer, som nu kommer på tale - i anledning af det kommende kejserskifte, hvor Akihito abdicerer og Naruhito bliver ny kejser.²

1 Se Takeo Doi, *The Anatomy of Self – the Individual versus Society* (Kodansha 1995), s. 35-47.

2 Om kejserfamiliens holdning kan man læse i en glimrende artikel af Asger Røjle Christensen, "Kejseren på kant med kejserdømmet," *Seikatsu*, (Turbine 2017), pp. 108-117.

Sento

Den 1. maj 2019 sker kejserskiftet juridisk. Begivenheden kaldes *sento*, og det betyder, at Naruhito påtager sig kejseridentiteten, efter Akihito har afsagt sig den dagen før. Før *sento* aflagde kejser Akihito sammen med kejserinde Michiko d. 26. marts besøg ved Kashihara-jingu, hvor Japans første kejser, Jimmu, ifølge myten grundlagde staten Japan, og senere Ise-helligdommene og kejser Hirohitos grav, alt sammen for at underrette kejserslægten om det forestående kejserskifte. Kejser Akihito er kendt for ikke at forlange pomp og pragt omkring sig. Han har i sin tid som kronprins for mange år siden udtalt, at det simple og enkle er den dybeste japanske værdi. Alligevel opfylder han sin kejserpligt, men hvad der sker på selve overdragelsesdagen er lidt uvist. Det er 200 år siden en kejser sidst abdicerede. Shinto-kredse ønsker sig noget mere ceremonielt end blot underskrifter på papir med tilhørende stempler d. 30. april. *Jinja honcho* er tydeligt rystet og usikker på, hvad tronskiftet vil betyde.

Kronprins Naruhito bliver kejser d. 1. maj og den 8. maj vil han rapportere overgangen til sine forgængere ved en ceremoni i kejserpaladset i Tokyo. Den kommende kejser skal ved sin tiltræden d. 1. maj fastsætte sin kejserperiodes navn, men navnet er allerede offentliggjort og perioden skal kaldes *reiwa*, "lykke og fred/harmoni", ord taget fra den oldjapanske digtsamling Manyoshu. Japan kører med 2 kalendere: den vestlige, som vi kender, og så den japanske, *gengo*. Kejser Hirohito kaldte sin periode *showa* ("oplyst fred") og Akihito sin periode *heisei* ("fredens opnåelse"). Ingen andre end den kommende kejser burde, ifølge traditionen, på forhånd kende navnet, men det kan vel være lidt upraktisk for arbejdslivet og den almindelige japaner? Derfor har den japanske regering bestemt, at navnet på den nye æra skal offentliggøres før, og det skete d. 1. april. Efter den 1. maj vil kejser Akihito blive omtalt som Heisei-kejseren, ligesom hans far, Hirohito, idag officielt kaldes Showa-kejseren. Når den kommende periode afsluttes, vil kejser Naruhito blive omtalt som Reiwa-kejseren.

En af de første opgaver, som påhviler den nye kejser, er at udpege de rismarker i Japan, *yuki*- og *suki*-distrikterne, hvorfra den til den tid modne ris skal høstes og bruges om efteråret ved den store ceremoni kaldet *daijosai*. Specielt er *daijosai* knyttet til rishøsten, idet den erstatter den årlige høstfest, *niinamesai*, men *daijosai* afholdes kun en gang for hver

kejser.

Men først om kroningsceremonien *sokui rei*, som er åben og tv-transmitteret.

Sokui rei

Den 22. oktober er fastsat til afholdelse af den officielle indsættelse af den nye kejser i kejserpaladset i Tokyo, *sokui rei*, hvortil 185 kronede hoveder og præsidenter fra alle verdens lande indbydes. Denne kroning er areligiøs og påvirket af kejserkroninger i datidens Kina. Dermed er den problemfri i et land som, på papiret ihvert fald, adskiller stat og religion. I 1990, da Akihito blev kronet, deltog Dronning Margrethe i *sokui rei* og overværede, hvordan de 3 regalier blev overdraget til den nye kejser: spejlet, sværdet og juvelerne som tegn på kejserværdigheden.³

Daijosai

Noget andet gør sig gældende med *daijosai*, fastsat til 14.-15. november, 2019. Det problematiske er det religiøse indhold fra shinto-religionen, da stat og religion som nævnt er adskilt i Japan – eller er de? Ved sidste *daijosai* i 1990 var der stort røre om udgifterne, for staten må ikke understøtte religiøse handlinger ifølge grundlovens § 89 om adskillelsen af stat og religion. Argumentet for at staten betaler var, at der var tale om en kulturel tradition, ikke en shinto-ceremoni, og sandsynligvis vil der til efteråret opstå en lignende debat. Det forlyder, at kejserhuset vil reducere udgifterne, som ikke er småpenge. I 1990 beløb udgifterne sig til 2.25 milliard japanske yen, og selv om ceremonien bliver beskåret i 2019 er der budgetteret med 2.72 milliarder japanske yen på grund af prisstigninger i perioden.

Den centrale del af *daijosai* er den nat, som den nye kejser skal tilbringe alene i et møde med solgudinden Amaterasu. Til ceremonien opføres et kompleks af bygninger i kejserpaladsets park i Tokyo (se illustrationen fra 1990), kaldet *daijogu*, hvor de 3 vigtigste bygninger er *yukiden* mod øst, *sukiden* mod vest, og *kairyuden* mod nord.

Først foregår der en ceremoniel renselse af kejseren i *kairyuden* klokken 8 om aftenen, hvorpå han bliver iført en hvid silkeklædning og

3 Om *Sokui rei* og *daijosai* i 1989, se Esben Andreasen, Aasulv Lande og Finn Stefánsson, *Japan – religioner og livsformer* (Gyldendal 1990), s. 158-83, især s. 176-80.

vandrer barfodet til *yukiden*. I bygningen findes et leje kaldet *shinza*, ”gudelejet”, og et bord med ris og sake fra *yuki*-distriktet, som han først ofrer til shinto-guderne, hvorpå han selv spiser og drikker. Klokken 12 begiver han sig tilbage til *kairyuden*, hvor han renses rituellet igen og skifter til en ny silkeklædning, identisk med den første. Klokken 2 om natten går han til *sukiden*, og gennemfører nøjagtigt det samme ritual som i *yukiden*. Få dage efter rives hele komplekset af bygninger ned.

Hvordan skal ceremonien fortolkes? Ligger der et frugtbarhedsritual bag? Et helligt samleje (*hieros gamos*) med solguinden Amaterasu? En eller anden kraftoverførsel fra solgudinden til den nye kejser er der tale om, kejseren som jo nedstammer fra Amaterasu. Måltidsfællesskab i hvert fald, for den nye kejser deler ris og sake med shinto-guderne.

Fortolkninger er der mange af. Holtom⁴ forstår ritualerne som en fornyelsesceremoni, hvor *yukiden* står for den afdøde kejser, og *sukiden* for den nye og kommende kejser. Ellwood⁵ fokuserer på *shinza*, ”gudelejet”, og taler om et helligt ægteskab, hvor frugtbarhedens resultat er risen og saken (lavet af ris). Men kejseren rører ikke *shinza*, som er beregnet for shinto-guddommene, først og fremmest Amaterasu. Carmen Blacker hælder til, at der foregår en religiøs inkubation under ceremonien, dvs. opnåelsen af en guddoms åbenbaring ved at sove i en helligdom⁶. Günter Nitschke⁷, med en fjerde teori, ser sammenhængen mellem fornyelsesriterne i Ise, hvor 2 identiske bygninger eksisterer i en kort periode, under hvilken de hellige *shintai*, ”gudernes krop”, overføres fra den gamle bygning til den nye hvert 20. år, den såkaldte *shikinen sengu*-ceremoni. Og mon ikke Nitschke har fat i den lange ende, altså en fornyelsesceremoni, for hvordan skal frugtbarhedsritualet forklare fordoblingen af ritualerne, 2 timer før midnat og 2 timer efter midnat?

Det skal tilføjes, at ved kejserindsættelser før Meiji-kejserens var en af delene ved *daijosai* den såkaldte *sokui kanjo*, hvor kejseren blev ophøjet til den buddhistiske verdenshersker, *cakravatin*. Denne ceremoni faldt bort, da shinto-fundamentalister udrydede alle buddhistiske elementer i

4 Daniel C. Holtom, *The Japanese Enthronement Ceremonies* (Tokyo 1972). Genoptryk af bogen fra 1928.

5 Robert S. Ellwood, *The Feast of Kingship – Accession Ceremonies in Ancient Japan* (Tokyo 1973).

6 Carmen Blacker, ”The Shinza or God-seat in the Daijosai – Throne, Bed, or Incubation Couch?”, *Japanese Journal of Religious Studies*, 1990, 17/2-3, s. 179-197.

7 Günter Nitschke, *From Shinto to Ando – Studies in Architectural Anthropology in Japan* (London 1993), især s. 12-14.

kejserhusets ritualer, efter den såkaldte adskillelse af buddhisme og shinto, *shinbutsu bunri*.

Og så til begrebet overgangsrite.

Overgangsrite: udskillelse – liminalfase – inkorporation

Arnold van Genneps 3-lede model, videreudviklet af Victor W. Turner og Edmund Leach, er velkendt og anerkendt som en brugbar metode i religionsvidenskaben.⁸ Turner skylder vi begrebet antistruktur for den liminale fase, og Leach begreberne sakralisering og desakralisering. Desuden argumenterede Leach for at gøre den 3-lede model til en generel model for ritualanalyse.

Daijosai har en typisk 3-delning: Ved udskillelsen gennemgår kejseren en renselse og en sakralisering. Opholdet med shintoguderne er den farlige fase, liminalfasen eller mødet med det guddommelige, og ceremonien afsluttes med at kejseren inkorporeres i den sekulære verden igen. Fornyelsesaspektet ved overgangsriter er særdeles relevant, og hertil kan begrebet nulstilling anvendes.

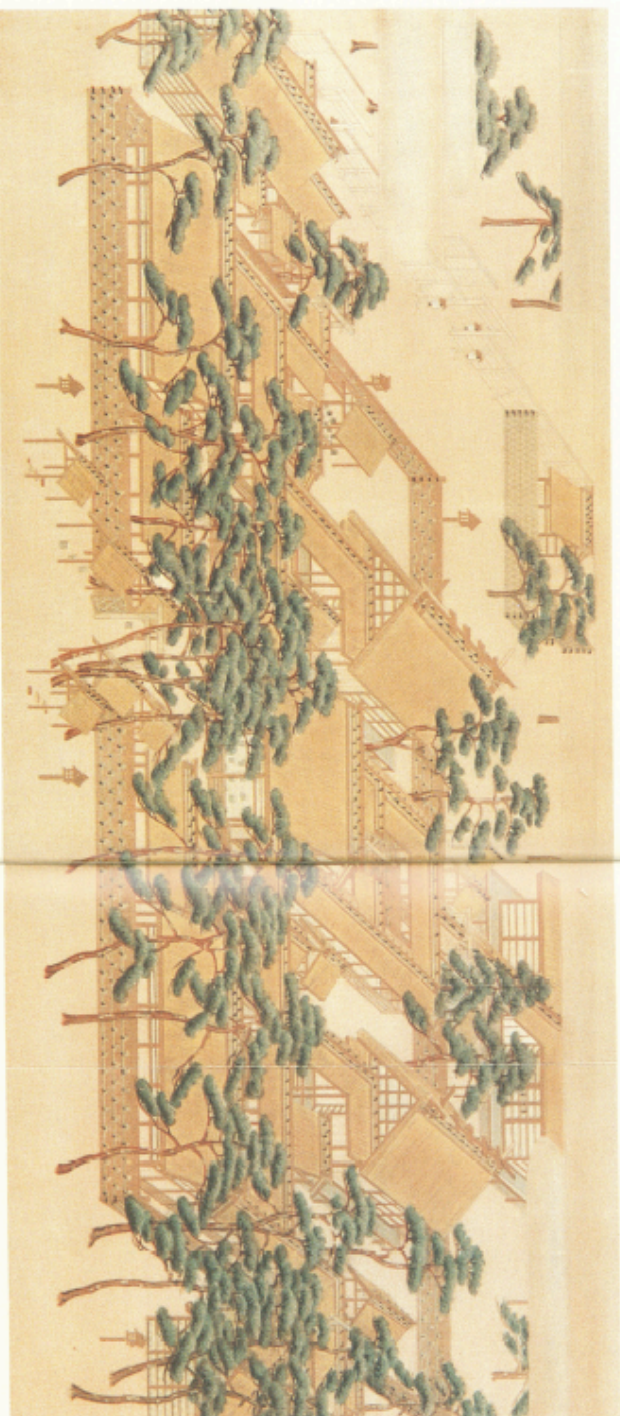
Endnu mere iøjnefaldende er nulstillingen ved overgangen til den nye tidsregning, *seno*, hvor kalenderen bliver genstartet, med det engelske ord ”reset”.

Der er således tale om den ”store” overgangsrite, nationen Japans overgangsrite, som begynder d. 1. maj og slutter d. 15. november, og som slutter med den ”lille” overgangsrite, den nye kejsers overgangsrite, *daijosai*, d. 14.-15. november.

Endelig vil jeg vove den påstand, at tiden mellem den juridiske indsættelse d. 1. maj 2019 og ceremonierne i efteråret 2019 kan forstås som en usikker og farlig eller liminal periode, jævnfør shinto-verdenens nervøsitet vedrørende kejserfamiliens relationer til shinto. En forløber sås i Yasukuni-præstens uoverlagte kritik af kejserfamilien i efteråret 2018 og den postyr skandalen rejste. Hvordan forholder den nye kejser sig til den nationale religion, shinto, er det foruroligende spørgsmål?

8 Se fx Jørgen Podemann Sørensen, *Ritual og praksis*, (Janua Religionum 7, 12013), s. 131-35.

Complete view of the Daijō-kyū Halls.

- 1 Kairyū Den.
- 2 Yuki Hall.
- 3 Saki Hall.
- 4 Yuki no Sashiwariya (the Hall attached to the Yuki Hall for the preparation of divine oblation).
- 5 Saki no Kashiwaraya (the Hall attached to the Saki Hall for the preparation of divine oblation).
- 6 Position for those attending at the Ceremony.
- 7 Oni no Akuba (a pavilion for the illustrious members of the Imperial Court).
- 8 Dengai no Oni no Akuba (a pavilion for the illustrious members of the Emperor's Retinue).
- 9 Kira Shimon (North Sacred Gate).
- 10 Higashi Shimon (Eastern Sacred Gate).
- 11 Shirasu Shimon (Southern Sacred Gate).
- 12 Nishi Shimon (Western Sacred Gate).
- 13 Nishi Honki Gate.
- 14 Minami Honki Gate.
- 15 Teishi Gate.
- 16 Higashi Honki Gate.
- 17 Saka (a storehouse for sacred rice).

